

Universal Declaration of Human Rights - Ga

© 1996 - 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the *UDHR in Unicode* project, <http://www.unicode.org/udhr>.

JENJEN KPAŊMƆ NI KƆƆ GBƆMƆ ADESA HEGBEI AHE

MLIBOTEMƆ

Akeni aŋƆƆ nƆ ake aƆ gbƆmei adesai fɛɛ ake mei ni yeƆ egbƆ ke heyeli ko ni anyeŋ ashɔ ye amɛdeŋ, ni nomei ji heyeli, jalesane ke toinƷɔle shishifãi ye je le mli hewɔ le,

Akeni bu ni abuuu, ke asan gbƆmƆ adesai hegbɛi anƆ ni anaanaa ye shikpɔŋ le etsɔ gbƆmƆ yitson ni eha efɛɛ yiwale nii, ke amrɔ nɛɛ gbɛgbelema ake mei foji anine ashe ameshweenii anƆ bɔ ni amɛaanye amɛwie nƆ ni amɛsusɔ ye nƆ ko he, amɛhe nƆ ni amɛsusɔ ake eja gbɛ pɛ amɛye, akanye awo amɛhe gbeyei dɔŋŋ, ni asan akakama amɛ nƆ ko nƆ ko hewɔ le,

Akeni suƆmƆ ni asumƆƆ ake atsɔ gbɛ kroko nƆ ajieɔ yiwale nɔyeli ko hewɔ ni ehiaa ake awo mla ni baafã gbƆmƆ adesai hegbɛi ahe hewɔ le,

Akeni ehe hiaa ake akã he aha naanyobɔ ahi maji atɛŋ hewɔ le,

Akeni mei ni yɔƆ Jenmaji EkomefeemƆ Ku le mli le ema amɛhemɔkeyeli ni amɛyɔƆ ye gbƆmƆ adesai mli, ke agbojee ke egbɔyeli ni kã hii ke yei atɛŋ nƆ aduatsɔ, ni amɛtswa amɛfai shi hu ake amɛbaabɔ mɔdeŋ koni shihile mli aŋƆƆ fe tsuutsu, ni heyeli ahe shi jogbanŋ taake ato he gbɛjianɔ ye Jenmaji EkomefeemƆ Ku le kpaŋmƆ le mli hewɔ le,

Akeni maji ni yɔƆ Jenmaji EkomefeemƆ Ku le mli le ewo shi ake amɛke ku le baafɛe ekome bɔ ni afɛe ni hiɛ asɔ, ni asan gbƆmƆ adesai hegbɛi ke heyeli ahe shi hewɔ le,

Akeni shishinumƆ ni aaana ye hegbɛi ke heyeli nɛɛ ahe baafɛe nƆ oti ni abaadamƆ nƆ koni shiwoo nɛɛ aye omanyɛ hewɔ le,

Bele, Agbɛɛ

Kpee Wulu le miiha ale

Jenjen KpaŋmƆ ni kɔƆ GbƆmƆ Adesai Hgbɛi Ahe nɛɛ

Ake mei fɛɛ ke jenmaji fɛɛ asusumƆ kpãa, koni mei aŋkroaŋkroi ke kui fɛɛ adamƆ kpaŋmƆ nɛɛ nƆ amɛbɔ mɔdeŋ amɛtsɔ nitsɔmƆ ke tsɔsemƆ nƆ ye majian ke maji atɛŋ nifeemɔi anƆ amɛha emli hegbɛi ke heyeli le ahe shi ye je le mli fɛɛ ye maji ni yɔƆ Jenmaji EkomefeemƆ Ku le mli diɛntse, asan ke shikpɔji ni yɔƆ amɛshishi anƆ bii hu anifeemƆ mli.

Gɛɛjianɔtoo 1

AƆ gbƆmƆ fɛɛ gbƆmƆ ye agbojee mli, ke hegbɛ ko ni damɔ ŋɛle koome nƆ. GbƆmei fɛɛ ye jwɛŋmƆ ke henilee, ni no hewɔ le esa ake amɛhe ahi shi ye nyɛmi suƆmƆ mli.

Gɛɛjianɔtoo 2

Mɔ fɛɛ mɔ ye hegbɛ ake eyeɔ hegbɛi ni yɔƆ kpaŋmƆ nɛɛ mli le amli ŋɔmƆ le eko, bɔ ni naatsii ko kwraa bɛ ye jaku mli ni ajɛ, hewolo su ni ahie, nuu loo yoo ni aji, wiemƆ ni

awieɔ, jamɔ mli ni ayɔɔ, maɲsaneyeli shidaamɔ mli aloo susumɔ ni ayɔɔ ye nɔ ko he, maɲ nɔ ni aje, nii ni ayɔɔ, weku mli ni aje aloo gbɛnaa ko ni ahie hewɔ.

Asaɲ akwe koni akajie niaan bɔ ni ake mɔ ko maɲ ni eje le agbojee miitsu nii ye hegbɛi neɛ agbɛfaɲ, keji maɲ le ena heyeli jio, aaje maɲ kroko nɔ aakwe esaji aɔ jio, enako heyeli jio, aloo ehɔ nɔyeli ko shishi fã ke fã.

Gbejianɔtoo 3

Mɔ fee mɔ ye hegbɛ ake ehio wala neɛ mli, ake ena heyeli, koni akwe ni efee shweshweeshwe hu.

Gbejianɔtoo 4

Esaaa ake ayeɔ mɔ ko nyɔɲ, aloo ahaa esɔmɔɔ mɔ ko bɔ ni ejaaa gbɛ; aahi nyɔɲyeli ke gbɔmɔhɔmɔ gbejianɔtoi srɔtoi fee.

Gbejianɔtoo 5

Esaaa ake ake yiwale nyɔtɔɔ mɔ ko, aloo ake ehie tsumɔɔ shikpɔɲ, aloo afeɔ le anisenii kegbalaa etoi.

Gbejianɔtoo 6

Mlanaa le mɔ fee mɔ ye hegbɛ ake ake woo haa le ake gbɔmɔ adesa.

Gbejianɔtoo 7

Mlanaa le mei fee yeɔ egbɔ, ni esa ake akwe koni mɔ fee mɔ afee shweshweeshwe bɔ ni hieiankwɛmɔ ko kwraa be mli. Esaaa ake akweɔ hieian ye mɔ ko mɔ ko gbɛfaɲ keji aye le sane ko ni ke kraɲmɔ neɛ kpãaa, aloo awo yiɲ koni afee nɔ ko ni kraɲmɔ neɛ eɲmee he gne.

Gbejianɔtoo 8

Mɔ fee mɔ ye hegbɛ ake ebio koni kojomɔhe ko aye esane eha le bɔ ni hieiankwɛmɔ be mli, keji aye le toikɔɔmɔ sane ni teɔ shi eshi kraɲmɔ neɛ, aloo Maɲ Mlatso le, aloo hegbɛ ni eyɔɔ ye mlanaa le.

Gbejianɔtoo 9

Esaaa ake amɔɔ mɔ ko, aloo atsiɔ enaa, aloo atswaa enaneshi tu keji aboteko sane ko ni akeshi le mli jogbaɲɲ.

Gbejianɔtoo 10

Mɔ fee mɔ ye hegbɛ ake keji ena sane ko le, ajinafoi ni ahe be sane le mli akojo le bɔ ni hieiankwɛmɔ be mli, ni asaɲ amebo egbee toi kemɔ shi.

Gbejianɔtoo 11

1. Keji mɔ ko na sane ni sa toigbalamɔ le esaaa ake abuo le fɔ ye najian, beja akojo le ye maɲ hie, beian ni aha le hegbɛ fee ni sa ake ena kefã ehe jogbaɲɲ hu.

2. Esaaa ake abuo mɔ ko fɔ ni sa toigbalamɔ keji efee aloo efee nɔ ko ye maɲ mlanaa aloo jenmajɔ atɛɲ mlanaa, keji beian ni afo sane le afo enɔ le awoko nakai mla le. Ni esaaa hu

ake toigbalamɔ lɛ naa waa fe bɔ ni mla lɛtsɔɔ nakai beian lɛ.

Gbejianɔtoo 12

Esaaa ake ake he woɔ mɔ ko teemɔɔ sane, eweku, eshia, aloo eke mei aten shāramɔ saji amli, ni esaaa ake agbeɔ mɔ ko he guɔ hu. Mɔ fɛɛ mɔ ye hegbɛ ake mla fāa ehe ye enɛmɛi agbefan.

Gbejianɔtoo 13

1. Mɔ fɛɛ mɔ ye hegbɛ ake eyaa he fɛɛ he ni esumɔɔ, asan ni ehio man fɛɛ man ni esumɔɔ mli hu.
2. Mɔ fɛɛ mɔ ye hegbɛ ake eshio man ko nɔ, ke lɛ diɛntse eman tete, ni eye hegbɛ hu ake ekuɔ esɛɛ keyaa eman ekonɔ.

Gbejianɔtoo 14

1. Mɔ fɛɛ mɔ ye hegbɛ ake eyabaa abo ye man kroko nɔ kejo yiwale naa foi.
2. Ake hegbɛ nɛɛ tsuuu nii keji yiwale nɛɛ ejɛɛɛ efɔɔfeemɔ ni kɔɔ mansaneyeli he, aloo eje nifeemɔ ko ni ke Jenmaji Ekomefeemɔ Ku lɛ yintoɔi ke gbejianɔtoi lɛ kpāaa.

Gbejianɔtoo 15

1. Mɔ fɛɛ mɔ ye hegbɛ ake ana lɛ ake man ko nɔ nyo.
2. Esaaa ake ahaa mɔ ko ɔmɛɔ manɔyo hegbɛ ni eyɔɔ bɔ ni mla enɛmɛɛ gbɛ, aloo aaatsi enaa koni ekanye etsake ejiakuman.

Gbejianɔtoo 16

1. Esaaa ake hewolo su, loo man nɔ ni ajɛ, loo jamɔ mli ni ayɔɔ tsio hii ke yei ni eshe gbāla gbɛ ake amekabote gbālashihile mli kɛwo shwiei. Amɛboteko gbālashihile mli jio, amɛbote gbālashihile mli jio, amɛfo gbālashihile mli jio, esa ake ana amɛ ake amɛyeɔ egbo.
2. Ja mei enyo nɛɛ ekpɛlɛ nɔ dani amɛbaanye amɛbote gbālashihile mli.
3. Weku ji man shikwēe, ni ehiaa ake abaa yi.

Gbejianɔtoo 17

1. Mɔ fɛɛ mɔ ye hegbɛ ake enaa lɛ diɛntse enii, aloo eke mɔ kroko feɔ ekome kenaa nii.
2. Esaaa ake ashɔɔ mɔ diɛntse nii ni eyɔɔ ye edɛɔ bɔ ni mla enɛmɛɛ gbɛ.

Gbejianɔtoo 18

Mɔ fɛɛ mɔ ye hegbɛ ake ekɔɔ lɛ diɛntse eyin ye susumɔ ko he, ni eke ehe woɔ jamɔ fɛɛ jamɔ ni esumɔɔ mli. Hegbɛ nɛɛ ɔmɛɔ lɛ gbɛ hu koni etsake ejamɔ loo ehemɔkeyeli, ke hegbɛ ake lɛ ekome too, aloo eke mei krokomei afee ekome kɛha mei anu ejamɔ lɛ he ye nitsumɔ, nifeemɔ ke kusumfeemɔ mli ye manjaanɔ loo teemɔɔ.

Gbejianɔtoo 19

Mɔ fɛɛ mɔ ye hegbɛ ake esusus nɔ ko he bɔ ni esumɔɔ, ni ehaa aleɔ hu. Hegbɛ nɛɛ ɔmɛɔ lɛ gbɛ hu koni ekanɔmɛ mɔ kroko gbɛ ni eetsake ejwɛɔmɔ; ni ebaanye etsɔ gbɛ fɛɛ gbɛ nɔ etao,

aloo enine ashe, aloo eha ale sane ko loo susumɔ ko keje maŋ fee maŋ nɔ, bɔ ni ake husu tsuuu nii.

Gbejianɔtoo 20

1. Mɔ fee mɔ ye hegbɛ ake eke ehe bɔɔ ku aloo henaabuamɔ ko ni atse koni afee nɔ ko ye toinɔɔɔ mli.
2. Esaaa ake anyɛɔ mɔ ko nɔ koni eke ehe abɔ ku ko.

Gbejianɔtoo 21

1. Mɔ fee mɔ ye hegbɛ ake le diɛntse efataa mei krokomei ahe kekuraa eman, aloo etsɔɔ oshikifɔɔ nɔ ekɔɔ mɔ kroko koni edamɔ enaa.
2. Mɔ fee mɔ ye hegbɛ ake eyɛɔ nibii ni maŋ keyɛɔ ebuaa maŋbii le mli ɔɔɔ le eko.
3. Maŋbii asuamɔnaa nii nɔ abaadamɔ akura maŋ le, ni abaatsɔ oshiki kɔɔɔ ni ato be ni akefɔɔ, ni asaŋ mei fee fɔɔ ye teemɔ, aloo gbɛ kroko ni shishiumɔ be mli nɔ ale amesuamɔnaa nii neɛ.

Gbejianɔtoo 22

Maŋnyo fee maŋnyo ye hegbɛ ake maŋ akwe koni efee shweshweeshwe, ni esa ake ena hegbɛ koni ana le hu egbojee kewula shi. Ene feemɔ bbaje maŋ le mɔdeɔɔ ke maji atɛɔ ekomefeemɔ mli, ke bɔ ni maŋ fee maŋ gbejianɔtoo ke ejwetri shidaamɔ yɔɔ ha; ni nakai nɔɔ hu shika heɔatsɔɔ, shɔramɔ ke kusum hegbɛi ni maŋnyo aaama le baaye ebu koni ake woo aha mɔ fee mɔ.

Gbejianɔtoo 23

1. Mɔ fee mɔ ye hegbɛ ake etsuɔ nii, ake etsuɔ nɔ ni le diɛntse esumɔɔ, ni ake le aye jalɛgbɛ ye nitsumɔ le mli, ni akwe koni enitsumɔ akaje edɛɔ hu.
2. Esa ake mei ni tsuɔ nitsumɔ kome ana nyɔmɔwoo kome bɔ ni hiɛiaɔkwemɔ be mli.
3. Esa ake awoɔ nitsulɔ fee nitsulɔ nyɔmɔ ni sa enitsumɔ le, koni eke eɔa ke ebii aye nii bɔ ni baashe amɛnaa; ni keji eeɛhia le, atɔɔ yelikɛbuamɔ gbɛ ko nɔ afee he eko aha amɛ.
4. Mɔ fee mɔ ye hegbɛ ake etseɔ, aloo eke ehe dɔmɔɔ nitsulɔi aku ko koni ekɛtao esaji anaa.

Gbejianɔtoo 24

Mɔ fee mɔ ye hegbɛ ake ejɔɔ ehe, ni ejieɔ ehietserɛ hu; ni nakai nɔɔ hu esa ake atɔɔ ɔmɛletswai abɔ ni esa ake akɛtsu nii, koni awo le nyɔmɔ hu beiaɔ ni eejɔɔ ehe.

Gbejianɔtoo 25

1. Mɔ fee mɔ ye hegbɛ ake ehio shi jogbaɔ bɔ ni eeena niyenii, hehaanɔ, wɔɔhe, tsamɔ, ke shihileɔ nibii ni ahe hiaa, koni le ke ebii fee ana gbɔmɔtsɔɔ hewale, ni agbɛne hu aye abua le keji enitsumɔ ɔmɛ le, aloo enaaa hetsele, aloo eje kpa, aloo etsɔ okulafo, aloo egbɔ, aloo gbɛ ko nɔ le eleee bɔ ni eeefee ena edaɔ ɔmaa.
2. Awomei ke gbekɛbii ehia kwemɔ ke yelikɛbuamɔ kɛdeɛ ko. Esa ake ana bi fee bi ye ɔle kome nɔ, bɔ ni akweɛ keji kpeemɔ yoo bi loo hemɔ bi ni.

Gbɛjiantoo 26

1. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbɛ akɛ ena skul tɔɔsemɔ. Esaaa akɛ awɔɔ nyɔmɔ ko yɛ tɔɔsemɔ nɛɛ he, titri lɛ shishijee nɔ lɛ. Esa akɛ anyɛ mɔ fɛɛ mɔ nɔ, ni kɛ hooo kwraa lɛ egbe shishijee skul naa. Agbele ɔaa kɛ ninenaa nikasemɔheɪ bɔ ni mɔ fɛɛ mɔ baana mli gbɛ, ni nakai nɔɔɔ hu mɛi fɛɛ baana nikasemɔhe wulu mli gbɛ, shi enɛ baadamɔ mɔɔɔɔɔ nɔ.

2. Tɔɔsemɔ mli lɛ esa akɛ akwɛ koni ayɔse nilee ni yɔɔ gbɔmɔ adesa mli kɛwula shi kɛjie agbojee ni yɔɔ emli lɛ kpo, bɔ ni baaha hiɛ aɔɔ gbɔmɔ kɛ eheyeli. Enɛ baaha niiashishinumɔ kɛ tsuishitoo kɛ naanyobɔɔ ahi maji atɛɔ, nakai nɔɔɔ hu ji hewolo su kɛ jamɔ; ni ebaaye ebua Jɛɔmaji Ekomefeemɔ Ku lɛ yɛ toinɔɔlɛ gbɛfaɔ hu.

3. Fɔlɔi yɛ gbɛnaa kredɛɛ ko akɛ amɛ diɛɔtɛ amɛbaatsɔɔ tɔɔsemɔ ni esa akɛ amɛbii ana yɛ skul.

Gbɛjiantoo 27

1. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbɛ akɛ ekɛ ehe wɔɔ he ni eyɔɔ lɛ kusumfeemɔi kɛ ɔaa nifeemɔi amli, ni eyɛ gbɛfaɔ yɛ sɛɛnamɔ ni yɔɔ jɛɔshikpamɔ nifeemɔi amli hu.

2. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbɛ akɛ ekwɛ koni mɔ ko akaju shi eyɛ niiashikpamɔ, niɔmaa, lalasɔɔ kɛ nitɛɔmɔ ko ni lɛ diɛɔtɛ efɛɛ lɛ mli nii.

Gbɛjiantoo 28

Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbɛ akɛ ehio shɔramɔ kɛ maji atɛɔ gbɛjiantoo ko mli: he ni akɛ hegbɛi ni yɔɔ kpaɔmɔ nɛɛ mli lɛ tsuɔ nii kɛwulaa shi yɛ.

Gbɛjiantoo 29

1. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ gbɛnaa nitsumɔ ko ha akutso mli ni eyɔɔ lɛ: he pɛ ni eeeyɛ ehe, koni ena tɔɔsemɔ ni yɛɔ emuu kɛwulaa shi yɛ.

2. Mɔ fɛɛ mɔ hegbɛ kɛ eheyeli asɛɛtiumɔ mli lɛ nɔ pɛ ni tsio pɛ ni tsio lɛ gbɛ ji mlai ni awo bɔ ni afɛɛ ni akɛ bulɛ ni sa aha mɔ kroko hegbɛi kɛ eheyeli, koni ahi shi yɛ hiɛɔlɛ kɛ toinɔɔlɛ mli.

3. Gbɛ ko bɛ akɛ hegbɛ kɛ heyeli nɛɛ asɛɛtiumɔ mli lɛ atɛ shi ashɛ yinɔtoi kɛ otii ni jwɛɛ Jɛɔmaji Ekomefeemɔ Ku lɛ hiɛ lɛ.

Gbɛjiantoo 30

Esaaa akɛ atɔɔ kpaɔmɔ nɛɛ shishi yɛ gbɛ ko nɔ akɛ maɔ ko, loo ku ko, loo mɔ ko yɛ hegbɛ ko akɛ efɛɔ nɔ ko ni baanyɛ efite hewalɛ ni yɔɔ hegbɛi nɛɛ asɛɛ.